

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Institutiones Canonicae Sive Ius Ecclesiasticum

Wiestner, Jacob

Monachii, 1705

Titulus XLIII. De Arbitris.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-62620](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-62620)

tatem, etatem, vel aliam necessitatem, imò odio & execratione molestiarum litis, rem & cum ea litem movendam in alium transfert, obnoxius non est hujusmodi actioni, exigenti dolum, §. 1. & 2. l. cit. Quartò, ut ea iudicii primum futuri & non jam cæpti causâ sit facta, l. Ex hoc cit. §. 1. quia rei alienatio, facta lite super ea jam intentatâ & pendente, regulariter irrita est ipsò Jure, l. Lite 2. ibi, *Tanquam si nihil sit factum*, & l. fin. C. de Litigiosis, ut Prætorio Restitutionis remediò non sit opus vel locus, l. In causa 16. §. 3. ff. de Minoribus. Quintò, ut eadem dominii, possessionis, vel quasi, alienatio facta sit dolò, l. Item cit. §. 1. & 4. quò modò res alienata præsumitur, si translata sit in adversarium potentiorum, v.g. ratione divitiarum aut nobilitatis: vel in personam extraneam, sive subjectam alterius jurisdictioni, l. 1. C. ff. S. l. Unica C. hic. Sextò demum, ut alienationem non esse factam intersit Actoris, l. Item cit. §. 2. quòd propterea fecerit expensas, vel aliam incommoditatem aut damnum sit passus ex eo, quòd alius & difficilior adversarius sit substitutus, textus & Glossa in l. Quia etiam 3. §. 4. ff. hic, ubi Wesenbec. n. 6. & Zæsius à n. 3.

Imperiales hæ dispositiones Ecclesiastico Jure non solum approbatae *Rubricâ & textibus hic*, sed iis duo addita sunt. Primum est; quòd vi Rescripti Apostolici ad lites impetrati, quantumvis alias strictæ interpretationis, & extensionis ad personas non expressas impatiens sit, c. P. & G. 40. de Offic. deleg. Glossa in c. Nonnulli 28. V. Lites de Rescript. conveniri tamen coram delegato possit extraneus, in quem iudicii mutandi causâ alienata est res, super qua vi Rescripti alienans erat conveniendus: quòd c. 1. statutum est ab Alexandro III. ita consulente indemnitati actorum, simul & alienatorum eorumque, in quos res alienata est, iniquam conditionem alteri inferentium & Superioris mandatum dolosè eludentium malitiam plectente, Vivianus in c. cit. Alterum; ne rem vel litem alienam dolosè eòve animò in se transferri curent; ut Actores laicos ad forum Ecclesiasticum trahant, à Gregorio IX. Clericis sub censurarum comminatione interdictum est c. fin. cum; ne ita duriorem reddant conditionem laicorum, eos à Seculari ad Ecclesiasticum forum pertrahendò: tum verò ad fraudum & avaritiæ suspiciònè à clericali Ordine removendam, juxta can. Clerici 14. q. 4.

TITULUS XLIII.

De Arbitris.

Udiciorum Præparatoris Gregorii IX. & quorù iste exemplò ductus est, Justinianæ Codicis & Pandectarum volumina su-

biciunt, & ipsi iudiciis præmittunt Arbitria & Compromissa; quibus inter partes ortæ controversiæ non rarò componuntur; ut iudiciò contendere non sit necesse.

OOOO 2

ART.

ARTICULUS I.

De Natura & Varietate Arbitrorum.

SUMMARIUM.

1. Arbitri definitio,
2. Et divisio in Necessarium & Voluntarium:
3. Quorum prior duntaxat munus suscipere tenetur,
4. Et jurisdictionem habet;
5. Eiusque sententia obnoxia est appellationi.
6. Arbitri compromissarii à Judice differt quoad constitutionem:
7. Quoad potestatem & processum,
8. Et quoad vim atque effectum pronuntiationis.
9. Ordinem Judicarium Arbitri,
10. Non etiam Arbitrator servare tenetur.
11. Differentia inter Arbitrum & Arbitratorem:
12. Arbitramentum boni viri iudicio reducitur ad aequalitatem:
13. Arbitrium autem fere servatur, si appareat iniquum.

Arbitri sic dicitur ab Arbitrando, sive aestimando, Festus Pomponius *V. Arbitri*: estque, vocabulò lãtius acceptò, vir bonus, qui ad aliquod negotium aestimandum & terminandum assumitur; ut, quid sibi de re aliqua videatur, edicat, *l. Qui tam 52. C. de Decurionibus*: quò modò arbitri etiam sunt Judices, tam Ordinarii quàm Delegati, *l. Item si 14. S. 4. ff. Quod metus causa l. Communis 26. ff. Communi divid. C. l. Quis-*

*quis 6. pr. C. de Postul. Et. Glossa in hanc l. V. Arbitros & Gonzalez in c. 1. n. 3. Strictius & magis propriè sumptus est vir bonus, qui ex Juris dispositione vel partium conventionione constituitur; ut super controversia, quæ inter eas est, iudicium sive animi sui sensum proferat, eamque dirimat, Molina *Tract. 7. de l. C. l. disp. 30. n. 2. & Pirhing ad hanc Rubric. n. 1. Quò & in propositæ Rubricæ sensu accepti**

Arbitri varii, & præcipuè alii Necessarii, alii Voluntarii sunt. Necessarii sive, ut etiam vocantur, Juris arbitri sunt, qui ex præscripto legis vel canonis aut statuti, vel iussu Principis aut iudicis præceptò constituntur; ut de causa suspensionis iudici objecta, *c. Suspensionis 39. de Offic. delegat. C. Arbitris 11. eadè Rubr. in 6. de literarum Apostolicarum revocatione, inter diversos iudices controversia, c. cit. C. Paistoralis 14. de Rescript. de lite inter Episcopum ejusque subditum Clericum, c. Si Clericus 43. V. Si quis verò 11. q. 1. exorta &c. cognoscant & pronuntiant, c. cit. Molina *disp. 31. & Pirhing n. 2. Voluntarii sive, ut passim nuncupantur, arbitri Compromissarii sunt, qui nullò Juris aut iudicis præceptò compellente, sed spontaneò & liberò partium, eorum iudicio ac definitioni se submittentium consensu ad controversiam, quæ inter ipsas est, dirimendam assumuntur, iuxta *c. 1. c. Pervenit 3. Et.***

Inter hos Juris & Compromissarios arbitros, præterquam quòd ille necessarius, iste liberè ac sponte assumatur, notatu digna tres differentie statui à DD. solent.

Prima est; quòd ille, eò ipsò quòd et necessitate, Juris; aut iudicis præceptò assumatur, ad arbitri munus suscipiendum valeat compelli, *c. Cùm speciali 61. de dy-*

de Appellat. non etiam iste sive Compromissarius: etsi, postquam arbitrium in se recepit, id liberè nequeat deponere, sed super controversia pronuntiandò adimplere teneatur, l. Labeo 3. §. 1. ff. de Recept. arbitr. cit. Molina disp. 25. n. 10.

4. Altera; quòd Juris arbitrer habeat quasi Ordinariam jurisdictionem: & propterea verè judicis instar in citationibus, dilationibus, coactione & examine testimonii, aliisque ad causæ definitionem necessariis procedat: Compromissarius verò, eò ipsò, quòd assumatur à partibus, publicam potestatem tribuere non valentibus, l. Privatorum 3. C. de Jurisdic. omni. judic. non jurisdictionem, sed solummodo cognitionem seu notionem quandam habeat: eamque ob causam, licet de controversia proferre valeat sententiam, partes tamen litigantes & alios ad comparandum vel testificandum nequeat compellere & coercere, Glossa in c. Suspicionis cit. V. Ad quos omnia & cit. Molina disp. 31. n. 1. & 2.

5. Tertia; quòd à Juris arbitris perinde ferè, ut ab aliorum tam ordinariorum quàm delegatorum judicum sententia, ad eum, qui Juri præest, sive, qui ad arbitros eligendos partes compulit, possit appellari, c. Ab arbitris cit. non etiam à Compromissario seu voluntario arbitro, l. Non distinguemus 32. §. 14. ff. C. l. 1. C. de Recept. arbitr. cum, qui in eum compromiserunt, id fecerint liberè: sèque ad standum ejus arbitriò obligasse præsumantur, Glossa fin. in c. Ab arbitris cit. & Panormit. in c. Suspicionis cit. n. 7. etsi, quando id notoriè iniquum est, ad justitiã aliquando reduci, ejusque executioni doli exceptio opponi possit, ut infra dicemus.

6. Ex his relucet notatu dignæ complures differentia, quæ inter arbitros Compromissarios, de quibus potissimum agimus, eorumque arbitria & judices at-

que judicia intécedunt. Differunt enim,

Imprimis quoad ipsam constitutionem; quia arbiter non, ut judex, auctoritate publicâ, sed privatorum consensu assumitur, c. Pervenit. cit. & arbitrium non, ut judicium, ex parte rei conventi & ipsius judicis necessarium, sed voluntarium est; cum, sicut transigere, sic & in arbitrum unum vel plures regulariter compromittere nemo, l. Diem 27. §. 2. nemòque à compromittentibus delatum arbitrium suscipere invitus compellatur, l. Labeo 3. §. 1. ff. de Recept. qui arbitr. licet id, qui suscepit, cogatur expedire, Zoesius ad Rubr. cit. ff. n. 20. & Bruneman. in l. cit. n. 2. & 3.

Deinde quoad potestatem; quia arbitria sunt stricti Juris; cum arbiter, si compromissò expressum non sit, neque arbitrium per delegationis viam in alium transferre, l. Non distinguemus cit. §. 16. & 17. neque extra ejus metas & expressum tempus vel locum evagari, l. cit. §. fin. neque ultra expressas ab eisque dependentes aut necessariò connexas causas arbitrari facultatem porrigere possit, l. De his rebus 46. ff. Rubr. cit. eaque de causa coram arbitro locus non sit reconventioni, c. Cum dilectus 6. ubi Panormit. & Joan. Andr. uterque n. 6. & cit. Molina disp. 42. n. 7. & qui compromissit, sibi imputare debeat, quòd causam, super qua partem reconvenire in judicio posset, non expresserit compromissò, Laiman in c. cit. n. 3.

Præterea quoad processum; cum coram arbitro litigans procurator satisfacere & dominum rem ratam habiturum, cavere non teneatur; quia solvere potest poenam compromissi, l. Non distinguemus cit. §. 20. & arbiter, licet partem condemnare valeat in expensis, eam tamen absente ratione contumaciæ, si compromissò expressum

00003

pressum non sit, multare ac punire, uti & testes cogere non possit, propter defectum jurisdictionis, Glossa in c. cit. V. Nisi de his & Panormit. n. 12.

8. Demum quoad pronuntiationis vim & effectum; primò enim arbitri, si de causa sibi commissa definitivè pronuntiant, erravit & sententiam invalidam dixit, errorem corrigere vel sententiam retractare ac mutare non potest, l. Qualem 19. & l. Quia arbitri 20. ff. de Recept. arbitri. licet id iudex Ordinarius possit, l. Si expressim 19. ff. de Appellat. Secundò, eam etiam validè dictam mandare nequit executioni; quòd careat jurisdictione; ut adeò executio ad Ordinarium iudicem ipsius rei pertineat, l. Cum antea 5. C. de Recept. arbitri. Panormit. in c. Per tuas 9. n. 1. cit. Molina disp. 45. n. 5. & Bruneman. in l. cit. n. 14. Tertiò ab arbitro compromissario ejusque arbitrio nequit appellari, l. 1. C. Rubr. cit. ut infra plenius tradetur. Quartò ex ejus arbitrio neque actio neque exceptio Rei Judicatae, sed poenae duntaxat petitio datur, l. Si contra 2. C. ibid. Quintò laudum sive pronuntiatio arbitri non infamat condemnatum, l. Quod ergo 13. §. 5. ff. de His, qui infam. not. licet ex causa furti, injuriæ &c. à iudice condemnatus infamis fiat, l. Athletas 4. §. fin. ff. Rubr. cit. quòd non per omnia lententia sit, & non omnes istius habeat effectus, Bruneman. in §. fin. cit. n. 7. alias differentias Speculator Tit. de Arbitris §. 2. & alii dabunt.

9. Porro arbitris Compromissariis causa inter partes controversa committi aliquando solet, ut de ea cognoscendò & pronuntiantò Jure præscriptum Ordinem Judicarium observent: quò modò, si in eos compromittatur, causæ definitioni citatio partium cum oblatione libelli, contestatio litis, justa dilacionum spatia, examen testium & cætera Judicialia

rii Ordinis solennitates præmittuntur, l. Sed & 49. §. 1. ff. l. Cum antea 5. §. 1. & 2. C. de Recept. arbitri. nisi consensu partium, à quibus eorum potestas tota pendet, aliqua remittantur, l. Dim 37. §. 4. ff. eadem Rubr. aliquando, ut eam summarie de plano & sine figura Judicii discutiant, & quòd æquum bonumque videatur, pronuntiant, cit. Molina disp. 32. n. 1. & Gaill. Lib. 1. observat. 150. Quorum priori Arbitri proprie dicti sunt: & vulgò *Wiskubrige Schieds* & *Nichter* eorumque sententia Arbitrium & Laudum; posteriori vero modò constituti Arbitratores vulgò *Gürtliche* & *Unertshinder* vocari solent, & in celebrandis contractibus, injuriarum damnorumque illatorum reparatione, aliisque negotiis fere extrajudicialibus adhiberi solent, ut laudatus Molina n. 4. & 6. observat.

Differentias inter Arbitrum & Arbitratorem per multas refert Panormit. in c. Quintavallis 23. de Jurjurando à n. 8. & nonnullas etiam Speculator. Tit. de Arbitris §. 1. à n. 1. Notatu digniores relucet ex jam dictis: suntque Primò; quòd ille super lite sive ad dirimendam, quæ inter aliquos est, controversiam, l. Non distinguemus cit. §. 16. ille vero sive Arbitrator plerumque super contractu, v.g. ad æstimandum rei pretium, vel designandam certam partem, sociorum quemque ex Societate contingentem, æstimatur, l. Societatem 76. ff. pro Socio speculat. §. cit. n. 2. Secundò; quòd Arbitri ad modum judicis & judiciali ordine servatò: Arbitrator autem, quasi amicabile compositor & inter partes mediator, extrajudicialiter atque ex æquo & bono negotium æstimet, de eoque iudicium suum proferat, Panormit. in c. cit. n. 9. Unde Tertiò regulariter ad Arbitratoris: non etiam ad Arbitri manus omnes admittuntur; cum, sicut ad judiciali,

judicis, sic etiam ad Arbitri munus foeminae aliaque personae à n. 16. enumerandae non admittantur. Quartò, quòd sicut judex, l. *Unica C Ne quis in sua*, sic & Arbitrator nemo esse queat in propria causa, l. *Si de re sua* 51. ff. de Recept. arbitr. Arbitrator autem quis in causa & facto proprio esse possit, c. cit. & l. *Si libertus* 30. ff. de

12. *Oper. libert.* Quintò, quòd Arbitramentum sive arbitratoris pronuntiatio, si iniquitatem vel læsionem enormem continere probetur, ad petitionem partis eà læsa ad æqualitatem Justitiæ boni viri arbitriò reducatur: Arbitri autem pronuntiatione standum sit, sive æqua sit sive iniqua, ut desumi solet ex l. *Societatem* cit. verbis. *Arbitrorum genera sunt duo. Unum ejusmodi, ut sive æquum sive iniquum sit, quod arbitrati fuerint, parere debeamus: Alterum ejusmodi, ut, si, quod arbitrati fuerint, iniquum & injustum appareat, ad boni viri arbitrium redigi debeat.* Priori istius textus parti consonat l. *Diem* cit. cujus §. 2. Ulpianus, *Stari*, inquit, *debet sententia arbitri, quam de re dixerit, sive æqua, sive iniqua sit.*

Postremam hanc differentiam, licet à Glossa in can. *A judicibus* 33. V. eòdem 2. q. 6. Panormit. in c. *Quintavallis* cit. n. 29. & 30. Bartolo in l. *Societatem* cit. §. *Arbitrorum* Speculat. §. 1. cit. n. 5. & 6. aliisque Juris utriusque Interpp. ac DD. communi calculò approbata sit, latè & perquam eruditè rejicit, & in §. cit. fundatam, negat Molina *Tract. §. de J. & J. disp. 30. n. 7.* quòd §. *Arbitrorum* cit. ne verbum quidem aut iota contineatur, ex quo illud inter Arbitros & Arbitratores discrimen eruatur: sed discrimen constituatur inter diversa compromissa, super contractu Societatis placita: quorum unò in aliquem ita compromissum est; ut ejus arbitriò omnino stetur, quidquid demum judicabit; alterò verò in aliquem

compromissum est simpliciter; ut, quòd æquum justumque esse judicabit, pronuntiet, quin ex compromisso ejusque circumstantiis constet, partes se obligasse ad ei omnino standum, quidquid demum judicabit. Quorum modorum priori si in aliquem compromissum sit, ejus arbitriò in utroque foro omnino standum: neque si iniquum appareat, ad boni viri arbitrium reductioni locum esse, ait; quòd, sicut sortibus & alearum lusu, sic etiam tali compromissò quasi fortunæ periculoque & commodo pronuntiationis arbitri electi negotium exponatur. Posteriori verò si in aliquem compromissum sit, & ejus arbitrium iniquum appareat, à parte eò gravata peti posse, ait, ut prudentis viri arbitriò ad æqualitatis & justitiæ limites reducatur; quòd compromittentes ad ejus judicìò standum se obligasse videantur, si non quomocunque, sed eò, quò bonum virum oportet, modò pronuntiarit. Ita Molina §. cit. exaudit & conformat principiis Juris Naturalis.

Verum, quia etiam hujus ab ipso adinventæ duplicis compromissi formæ §. 13. cit. ne verbò quidem ulla mentio sit, non est, cur à Glossa & duobus utriusque Juris Interpretum Principibus redditum, & frequentissimò aliorum DD. calculò approbatum §. cit. intellectum & huic contentaneam inter Arbitros & Arbitratores differentiam rejiciamus, præsertim; cum ab illo & ista recessum dissuadeat ratio, Imprimis; quòd dubii Juris intellectus sive interpretatio ea præferenda sit, quæ communi Interpp. aliorumque DD. sensu approbatur, arg. l. 1. §. 1. ibi, *Sanè crebrior apud Veteres opinio est, ff. de Offic. Quest. 1. Quæstum* 12. §. 27. ibi, *Quam sententiam quotidie invalescere videmus, ff. de Instructio & instr. leg. &c.* cum in re ambigua verius & magis integrum judicium sit, quòd multorum, quàm quòd

quod unius aut alterius sententiâ comprobatur, ex mente Philosophi *Lib. 3. Politic. cap. 7. & 11.* Baldi *in l. 1. ff. de Senator. Menochii Lib. 2. præsumpt. 71. à n. 1.* Navarri *Manual. cap. 27. n. 286.* & aliorum. Deinde; quia compromissum imitatur naturâ transactionis: à qua, ut litis finis sit, cujusvis injustitiæ & apparentis læsionis etiam enormis prætextu non receditur, *l. In Summa 65. §. 1. ff. de Condiç. indeb. & l. Lucius 78. §. fin. ff. ad SC. Trebell. per tradita Tit. 36. n. 11.* & tradenda *infra n. 51.* Demum; quia, sicut Molinæus, sic & communis *§. cit. intellectus*, in eoque fundata inter Arbitros & Arbitratores differentia Naturalis Juris principiis plenè conformatur, si, ut fere solet, limitationibus *n. 50.* referendis temperetur.

ARTICULUS II.

De iis, à quibus & in quos compromitti potest.

SUMMARIUM.

24. Compromittere nemo debet invitatus.
25. Possunt, qui res suas administrant, & Jure non prohibentur.
26. Prohibetur autem Servus, Pupillus & similes.
27. Excommunicatus vitandus.
28. Cujus tamen Arbitrium valet.
29. Religiosus sine consensu superioris.
20. Fœmina, qua tamen Arbitrariæ esse possunt.
21. Laicus in causa Spirituali.
22. Nisi ex delegatione Apostolica.
23. Vel cum clerico, si Episcopus constituat.

24. Ab Arbitramento eius remissionem.
25. Et ad id admittentium verior opinio.
26. Compromittere nemo potest in se ipsum.
27. Et in judicem proprium de Juri Civili.
28. Secus de Canonico.
29. In eadem causa arbitri plures & impari numero esse possunt.

Compromittere in Arbitros nemo cogitur, *l. Diem 27. §. 2. ff. de Recept. arbit. nisi lis esset valde intricata*, quæ à judice sine scandalo aliòve publico incommodo non posset expediri; vel alicubi Statutò cautum vel consuetudine receptum esset, ut certæ v.g. inter Conlangineos orta controversiæ compromissò definiatur, *Staccia Lib. 2. de Judic. cap. 2. §. 1. & Hunnius Encyclopæd. p. 2. Tit. 4. cap. 3. n. 8.*
 In eos autem compromittere regulariter possunt omnes, qui rerum suarum liberam habent administrationem; ut de iis disponere etiam alienandò possint, sicut colligitur ex *l. Non solum 4. C. de Præd. minor.* & argumentò à contrario ductò ex *c. Cùm tempore 5.* ubi Prælatò exempto super privilegio Exemptionis, quòd huic sine consensu Papæ renuntiare nequeat, compromittendi facultatem competere, negatur. Ratio est; quia, sicut transactio, sic etiam compromissum via est ad alienationem: ob eamque causam, cui alienatio non conceditur, sicut transigere, sic etiam in arbitros compromittere non licet; nisi ita, ut res, de qua controversia est, apud eum permaneat, *Panorm. inc. cit. n. 4. & Molina Tract. 5. de J. & J. disp. 40. n. 6.*
 Quare compromittere in Arbitros, acqueunt Servus, *l. Non distinguunt 20. §. 1. ff.*

§. 8. Furiosus & Prodigus, *l. Diem 27.*
 §. 5. Pupillus sine autoritate tutoris,
 §. *cit.* Minor curatorem habens super
 rebus immobilibus & his æquiparatis,
 sine ejus autoritate & judicis decreto,
 Zoesius *in ff. de Recept. arbitri n. 6.* Tu-
 tores & Curatores super rebus, quas sine
 solennitatibus nequeunt alienare, Gonza-
 lez *in c. Cum tempore cit. n. 10.* Procurator
 sine mandato speciali, ut *ex c. Pertus 9.*
 cum Panormit. *ibi n. 2.* defumit Maranta
de Ord. Judic. p. 4. dist. 14. n. 4. Præ-
 latus super rebus Ecclesiæ suæ immobili-
 bus & mobilibus pretiosis sine causa &
 forma ad alienationem requisitis, *cit.* Pan-
 normit. *n. 3.* Religiosus, etiam admi-
 nistrationem habens, sine licentia Præla-
 ti vel alterius Superioris sui Regularis,
 Hostiens. *in Summa hinc n. 7.* Clericus in-
 ferior v.g. Parochus aut alius beneficiatus,
 sine consensu Episcopi in præjudicium
 suæ Ecclesiæ vel beneficii, textus & Glossa
in c. Peruenit. 3. Vasallus super Feudo in
 Arbitratorem, Feud. *Lib. 2. Tit. 34. §. Si*
autem: & in Arbitrum etiam, si de illo
 in alium transferendo agatur; cum enim
 hoc præjudicet domino directo, sine
 istius consensu ita compromitti posse,
 merito negant Curtius *de Feud. p. 4. à 9.*
 §. & Clarus §. *Feudum q. 38.* et si aliis in
 Arbitrum compromittere clarè permit-
 tatur §. *cit.*

16. Arbitrium quoque in se recipere
 nemo cogitur, *l. Labeo 3. §. 1. ff. & pos-*
 sunt omnes, cujuscunque dignitatis &
 æstimationis, *l. cit. §. fin. & l. fin. C. de*
Recept. arbitri. nisi Jure prohibiti reperi-
 antur, *arg. l. Cum Prator. 12. pr. ff. de*
Judicis.

Prohibentur autem primò, Servus,
 sive solus sive cum aliis, *l. Padius 7. pr.*
 & §. 1. Pupillus, Furiosus, saltem dilu-
 tida intervalla non habens, Surdus &
 Mutus, *l. Sed si 9. §. 1. Minor vi-*

ginti annis, *l. Cum lege 41. ff. Ru-*
bric. cit.

Secundò, Excommunicatus censurâ
 majore, utpote exclusus à Fidelium com-
 munionem, *c. Si quem 59. de Sent. excom.*
 ut, sicut judicialis sententia, sic etiam ar-
 bitrium ab eo prolatum invalidum sit,
arg. c. Ad probandum 24. de Sent. & reju-
dic. cum hoc ad judicii normam sit reda-
ctum, l. 1. ff. Rubr. cit. Hoc tamen possè
 editâ in Concil. Constantiensis *Extravag.*
Ad evitanda, de excommunicato solum
 vitando & arbitro propriè dicto: non e-
 tiam de arbitratore intelligendum, adver-
 tunt Ugolinus *de Censur. Tab. 12. cap. 11.*
 §. 6. n. 2. & Palao *Tract. 29. dist. 2. p. 14.*
 §. 2. n. 3. quòd hoc nullò Jure sit irritatû:
 & qui id profert, judicii formam non ob-
 servet. Ita *cit.* & laudati ab ipsis alii
 DD. Querum, sicut de Arbitratore ex-
 pedita, sic de arbitro difficilis doctrina
 est, si non Juris duntaxat, sive Neces-
 sarium, sed Compromissarium quoque Ar-
 bitrum comprehendat; cum, licet susce-
 ptio compromissi & laudum sive Arbitrii
 prolatio perinde fere, ut actio, procura-
 tio, testificatio in judicio excommunica-
 tis vitandis interdita: Arbitrium tamen
 & cætera ab eo, perinde ut ab actorè,
 procuratore & teste eâ censurâ ligatis
 in judicio acta Jure irritata non sint: at-
 que insuper Arbitrium sive Laudum, licet
 Ordine Judicariò servatò proferatur,
 sententia tamen judicialis non sit; neque,
 sicut ad istî⁹ in judice, sic ad arbitrii valorè
 in arbitro exigatur jurisdictio, ob cujus
 solius defectum ab excommunicato vi-
 tando lata sententia & cætera acta judi-
 cialia irrita sunt, *c. Ad probandum cit.*
 Quare, sicut Arbitramentum & cætera
 Arbitratoris, sic etiam Arbitrium sive
 laudum & cætera Arbitrii compromissa-
 rii, censurâ illâ irretiti & vitandi acta Ju-
 re valida sunt, quantumvis arbitrium sus-
 cipere

P P P P

scipere

- scipere Jure ipsi non sit permiffum, Suarez *Disp. 16. de Censura s. 1. n. 6. in fine.*
19. Tertiò, Religiofus, *Speculat. de Arbitr. §. fin. n. 29.* quia, ut dictum, arbitrium redactum est ad normam judicii, quod ab illo suscipi nequit, *can. De presentium 16. q. 1. nisi accedat consensus superioris, Glossa in can. cit.* Istò autem accedente Arbitri, & multò magis Arbitratoris, sine figura Judicii & amicaliter negotium componentis, munus obire non prohibetur, *cit. Molina disp. 39. n. 5.*
20. Quartò, Fœminæ, *l. fin. C. de Recept. arbitr. cum enim ab omnibus officiis civilibus & publicis remotæ sint; ut nec judices esse possint, l. Cum Prator cit. §. 2. nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio intervenire, nec procuratrices existere, l. Fœmina 2. ff. de R. J. merito etiam propriè dictum arbitrium, quod ad judicii normam redactum est, eis est interdictum, l. fin. cit.* Nisi alicubi ex consuetudine vel privilegio fœminæ præcellentes, *vg. Regum aut Ducum uxores non solum dignitatem obtineant, sed etiam jurisdictionem aliquam participant à maritis, vel ad ipsas hæreditario jure pertineat Regnû, Ducatus vel Comitatus; in hujusmodi enim fœminas, cum judicare valeant, compromitti posse, disertè traditur c. Dilecti 4. & ibi monent DD.*
- Dixi etiam, *Arbitrium propriè dictum;* quia, etsi hoc dicere fœminæ regulariter nequeant, in contractu tamen vel alio actu extrajudiciali, tanquam Arbitratrices, negotium seu controversiam amicaliter componere, eas non prohiberi, cum Panormit. *in c. cit. n. 2. & Molina disp. cit. n. 4. notat Laiman in c. cit. n. 2.*
21. Quintò, Laicus in causa Spirituali, *c. contingit 8. ubi relatus Innocentius III.*

Generaliter, inquit, prohibemus, ne super rebus spiritualibus compromittatur in laicum: & rationem reddidit; quia non debet, ut laicus in talibus arbitretur; cum Ecclesiastica & maxime spiritualia negotia Ecclesiastico judicio sint reservata, c. Decernimus 2. de Judicis & c. Si judex 12. ibi, Quia de re Ecclesiastica & Spiritualis est, de Sent. excom. in 6. Felinus c. Decernimus cit. n. 8. Steph. Gratianus Discept. cap. 379. à n. 1. & Maranta cit. p. 4. disp. 13. n. 11.

Exciipiuntur tamen imprimis metè Civiles & temporales causæ Ecclesiarum & clericorum, *c. contingit cit.* ex cujus textu, in laicum compromitti prohibetur. In causis spiritualibus, à contrario arguitur, in eum in Temporalibus compromitti non prohiberi; quia unò ex oppositis specialiter prohibito alterum permiffum censetur, *arg. l. Si inter 15. ff. de Except. rei judic. cit. Panormit. n. 8. Molina n. 11. & Haunold. Tom. 5. de J. & J. Tract. 1. n. 196.* Deinde, nisi privilegio Apostolico sit munitus; cum enim laici à Papa in ejusmodi causis judices constitui valeant, ut nemo facillè inficias ibit, non est, cur non etiam, eò concedente, arbitrium dicere queant. Et demum casus, quò consentiente Episcopo super re spirituali compromittitur in clericum & laicum simul, *c. Per tuas 9. ubi arbitrium à laico simul cum clerico in spirituali causa prolatum, sustinetur.*

Neque obstat; quòd ejusmodi causam clericò & laico simul delegare Episcopus non possit; quia arbitrium, cum Judicialiæ cognitionis & sententiæ definitivæ speciem referat, propriè tamen judicium & sententia non est; cum non sit actus jurisdictionis; ut proinde mirum non sit, quòd laicus quantumvis in spirituali causa, nisi Apostolica auctoritate, judex esse, non possit, in ea tamen cum

Prelati Papâ inferioris consensu arbitri esse permittatur, Barbosa in *Selectis c. cit. n. 3.* & ibi Gonzalez n. 6.

24. Non leve & in praxi utile dubium hoc loco movetur, an in causis spiritualibus laicus, sicut Arbitri, sic etiam Arbitrator esse prohibeatur. Affirmat Panormit. in *c. Contingit cit. n. 1.* partim propter textum *c. cit.* inter Arbitrum & Arbitratorem non distinguentem: & *c. Decernimus cit.* ab Ecclesiasticorum negotiorum, cujusmodi spirituales causae vel maximè sunt, tractatione ipsum generaliter removeantem: partim verò; quòd super spiritualibus nequeat transigi, *c. Super eo 7. de Transact.* arbitramentum autem quaedam transactio sit, Glossa in *Novell. 86. cap. 3. V. Conventum.*

25. At melius cum Jafone in *l. Quoties 3. C. de Judic. n. 19. Speculat. de Arbitr. §. 3. n. 2.* Covarruvia de *spons. p. 2. cap. 8. §. 12. n. 2.* & aliis in *c. Contingit cit.* laicum in ejusmodi causis Arbitratorem esse prohiberi, negant Barbosa in *Selectis c. cit. n. 13.* & Fagnanus in *c. cit. n. 20.* Ratio est; quia ex una, laici spiritualia tractare prohibentur, non quomodocunque & per modum ministerii suum de iis iudicium proferendò; cum in causis spiritualibus procuratores, *c. 1. pr. de Procurat. in 6.* assessores & consilarii esse queant, ut in *c. Decernimus cit.* notant Decius n. 17. Ripa n. 51. & ipsemet Panormit. n. 13. sed solummodo per viam jurisdictionis sive cognitionis Judiciariae & autoritativae definitionis, ut cum eodem Ripa n. 49. & Decio à n. 1. advertit Beronius in *c. Contingit cit. n. 4.* Ex altera verò parte, Arbitrator non per viam jurisdictionis, publicae cognitionis & autoritativae definitionis: sed per modum ministerii sive mediationis & cognitionis merè privatae, suum de illis arbitramentum sive iudicium proferendò, procedit: & pro-

pterea ejus arbitramentum nec sententia, nec quasi sententia est, sed amicabile tantum inter partes intercessio, controversiaeque compositio & ministeriale implementum compromissi.

Neque contrarium evincunt allati textus. Prior; quia, eum de solo arbitro exaudiendum, satis innuit, quâ nimirum, ratio indecentiae relucens in arbitro, spirituales causam autoritative & per modum publicae & Judiciariae cognitionis tractante: & cessantis in Arbitratore, à partibus assumptò; ut tanquam minister & mediator spirituales causam aestimet, & quod sibi æquum videtur, proferendò amicabile componat. Posterior; quia eò de tractatione, quæ per Judiciariam cognitionem & publicam atque autoritativam definitionem exercetur, sermonem esse, colligitur ex verbis textus & Rubricæ, sub qua iste collocatur.

Non magis urget ratio; quia, ut taceam, quòd, si aliquid probaret, in spirituali causa etiam in personam Ecclesiasticam compromitti non posse evinceret; ut, inquam, de hoc nihil dicam, super spiritualibus non omnis & ea præcipuè transactio prohibetur, quæ sit, aliquò datò, retentò, promissò, vel remissò, & propterea continet labem Simoniae, *c. Super cit.* quæ in arbitramento & amicali compositione cessant, Fagnanus *l. cit. num. 31.*

Sextò demum, quilibet in propria causa; hoc ipsò enim, quòd sibi imperare, etiam sententiam & jus sibi dicere nemo potest, per text. & Gloss. in *l. Si de re sua §. 1. ff. Recept. arbitr.* Unde

Dubium & controversia nascitur, an compromitti valeat in iudicem proprium. Quod Jure Civili negari. *l. Sed si p. §. 1. ff. de Recept. arbitr.* quâ iudex arbitrium recipere eius rei, de qua iudex est, vel in se compromitti iubere lege Juliâ Judiciaria

28. ciariâ dicitur prohiberi: Canonicò contrà disertè permitti videtur iudici, tam Ordinario quàm Delegato, *c. Cum tempore 5. c. Ex parte 10. & c. Cum à nobis 13.* quorum textuum prioribus duobus in Coloniensem & Magdeburgensem Archiepiscopos: postremò in Legatum à latere, provinciarum suarum iudices Ordinarios, & *c. cum olim 7.* ubi iudices Delegatos in causa per delegationem ipsis commissa fuit compromissum. Quæ Jura ad correctionem evitandam Engel *ad hanc Rubric. n. 8.* cum Glossa in *l. cit.* ita conciliat, ut relatos, & si qui alii adducuntur, textus Canonicos de Arbitratore, non propriè dicto Arbitro asserat accipiendos. Alii, quos secutus est Valensis *ad hanc Rubric. §. 3. n. 5.* sicut §. 2. *cit.* sic etiam *cc. cit.* plerisque (si non omnibus, ut vult Gonzalez in *c. Non sine 2. n. 18.*) de verò Arbitro sermonem esse volunt. Ne autem adversentur §. *cit.* istò non aliud præcipi ajunt, quàm ne iudex se offerat, aut jubeat in se compromitti; quia hoc jubendò partes cogeret ad standum suò arbitriò; cum ab arbitri compromissarii sententiâ ferè nequeat appellari.

Mihi Jus Imperiale §. *cit.* apertè duos casus continere: & sicut partes, ut in se compromittant, invitas jubendò cogere, sic ab ipsis sponte delatum arbitrium recipere iudex prohiberi; ac proin SS. Canones, compromissa in suum, tam Ordinarium quàm Delegatum, iudicem facta, *cc. cit.* clarè approbantes, hac in re à *ll.* divertere videntur, quod cum Ant. Blanc. *de Compromiss. q. 2. n. 47.* docet Petr. Barbosa in *l. 1. ff. de Judic. art. 1. n. 244.* & agnoscit Haunold. *cit. Tract. 1. n. 194.*

29. Ex iis autem, in quos compromissa Jure probata sunt, Arbitri esse in una eadèmq; causa possunt unus vel plures: & licet esse possint numerò pares, *c. Per-*

venit. 3. & c. Immutat 12. consultis tamen est, ut impari numero assumantur v. g. unus, tres, quinque, & majoris partis iudiciò stetur; ne, si assumantur pares, ipsis propter naturalem ad contradicendum hominum propensionem sibi mutuo & pari utrinque numerò dissentientibus, arbitrium impediatur, *c. 1. junctà Glossa V. Unus & l. Item si unus 17. §. 6. ff. de.*

ARTICULUS III.

De Causis, admittentibus Compromissum.

SUMMARIUM.

30. Compromitti regulariter potest in omni causa.
31. Excipiuntur Matrimoniales,
32. Liberales,
33. Et Criminales, vniuersam publicam spectantes.
34. Exemptionis causa sine consensu Papa:
35. Sententia post transitum in rem iudicatam,
36. Et alia, in quibus locus non est Transactioni.

Sicut compromittere cuiilibet & in quemlibet, Jure non prohibetur, sic in qualibet causa, eòdem non exceptà, generaliter licet, Hostiensis in Summa n. 5.

Jure autè excipiuntur Primò, causæ Matrimoniales, *c. Causa 9. de In integ. Restit.* quando agitur de conjugii valore vel nullitate; propter earum gravitatem & maximum periculum animæ atque irreuerentiæ inferendæ Sacramento, Pernormit. in *c. cit. n. 4.* propter quod in ejusmo-

ejusmodi causis etiam locus non est transactioni, imò etiam amicabili compositioni, *c. fin. de Transact.* earumque definitio examini & jurisdictioni Episcopali reservata est, *c. Accedentibus 12. de Excess. Pralat. & à S. Synodo Trident. Sess. 24. cap. 20. de Reformat.*

32. Secundò, causæ Liberales, *c. cit. & l. Non distinguemus 32. §. 7. ff. de Recept. arbitr.* sive quibus de hominis libertate, ingenuitate, conditione servili quaestio est; cum tales, & cæteræ statûs quaestiones, quando principaliter in iudicium deducuntur, majores iudices postulent, *l. fin. C. Ubi causa statûs. Principaliter*, inquam; quia incidenter de iis cognoscere etiam inferiores posse, patet ex *l. Cum proponas 6. C. de Reb. credit. ubi Glossa fin. & Gonzalez in c. Causa cit. n. 3.*

33. Tertio, causæ Criminales, sive super privato, sive super publico crimine, criminaliter, hoc est, ad vindictam publicam & poenam corporalem vel pecuniariam sisco applicandam &c. agatur, *l. Non distinguemus cit. §. 5.* quia privato arbitrio neque accusatoris delatio, neque iudicis officium sive judicialis inquisitio & processus impediri, neque poena remitti potest. Dixi, *Criminaliter*; quia, cum de crimine solum Civiliter, sive ad poenam pecuniariam, parti læsæ applicandam agitur, arbitrio est locus, *Pa-norm. in c. Causa 9. de In integ. restit. n. 4. Molina Tract. 5. de l. & l. disp. 40. n. 1. & Haunold. Tom. 5. de l. & l. Tract. 1. n. 199.*

34. Quarto, causæ Exemptionis sine consensu Papæ, *c. Cum tempore 5.* quia super ea initium compromissum cederet in præjudicium Ecclesiæ Romanæ: ad cuius proprietatem cum Ecclesiæ & monasteria exempta specialiter & immediate pertineant, *c. Recepimus 8. de Privi-*

leg. & c. Si Papa 10. V. Si autem ibid. in 6. in eiusmodi causa non magis agitur de privilegio exemptorum, quam de Jure Iedis Apostolicæ, *c. Cum venissent 2. ibi, Jus non tam suum quam Nosstrum.* id est, Romani Pontificis, *de In integ. restit.* Eamque ob causam, sicut Exemptioni renuntiare, *c. Cum tempore cit. ibi, Cum, etsi sponte volueris, tamen nequiveris renuntiare privilegiis sive indulgentiis Libertatis*, sic etiam super ea compromitti non debet, nec sine Papæ autoritate potest; ne ejus jus factò, sive compromissò exempti & arbitratorum sententiâ lædatur, ut in *c. cit.* cum *Pa-normit. n. 2.* notant *Barbosa n. 4. & Gonzalez n. 11.*

35. Quintò, etiam causa decisa per sententiam iudicis indubitata, & quæ transit in rem judicatam, *c. Exposita 11. cum;* quòd, sicut Transactio, *l. Si causa 32. C. de Transact.* sic & Compromissum non super certa, sed dubia re fieri debeat, *Glossa in c. cit. V. Compromissum*: tum verò; quòd interfit Reipublicæ, lites semel decisas per sententiam iudicis, postquam hæc in rem judicatam transit, non amplius suscitari, *l. Si quis 11. in fine C. de Reb. credit. & propterea sententiam, postquam in rem judicatam transit, interpretari & super ea exorta dubia resolvere pertineat ad eum, à quo fuit prolata, c. Inter alias 31. V. Ut i-gitur, de Sent. excom. & l. fin. C. de LL. Innocent. in c. Exposita cit. Imola ibid. à n. 2. & Molina disp. cit. n. 5.*

36. Sextò, demum causa in integrum Restitutionis, ad hanc decernendam, *c. Causa cit. & l. fin. C. Ubi & apud quem in integ.* Causa alimentorù testamentò relictorù, *l. Cum bi 8. pr. ff. l. de Alimentis 8. C. de Transact.* sicut & aliæ causæ super quibus transigi non potest, *Redoanus de Reb. Eccl. non alien. q. 2. cap. 36. à n. 15.*

à n. 15. & Honnius Encyclopad. p. 2. Tit. 40. cap. 4. n. 2.

ARTICULUS IV.

De Laudo five Sententia Arbitri.

SUMMARIUM.

37. *Ab Arbitrio semel recepto recessus, Nisi ex justa causa, non datur.*
38. *Arbitri potestas pendet ex compromisso.*
39. *Si plures sint, sententia proferitur omnibus presentibus :*
40. *Nisi compromisso aliud permittatur.*
41. *Standum est iudicio partis majoris.*
42. *Si plene sit concors.*
43. *Si pari numero dissentiant, tertia persona assumitur.*
44. *Sententiam Arbitri proferunt partibus presentibus :*
45. *A qua neque ipsi arbitri,*
46. *Neque partes recedere possunt,*
47. *Vel appellare :*
48. *Nisi prolata sit ab Arbitris Juris.*
49. *Certis casibus etiam à Compromissariis.*
50. *Eadem sententia homologata reduci nequit :*
51. *Nisi ex consuetudine :*
52. *Et si prolata sit ab arbitratore.*
53. *Reductio petenda est ab iudice ipsius rei.*

37. **A**rbitri compromissarii, unus vel plures, partium consensu electi, arbitrium quidem, ut dictum, in se recipere non coguntur : si tamen semel receperint, in eo perseverare & causâ cognitâ, senten-

tiam dicere tenentur ; ut, si temerè recedant, judiciali autoritate compellantur, *l. Labeo 3. §. 1. ff. de Recept. Arbitr. cum;* ut finiat lis : tum ; ne qui eos, tanquam viros bonos, disceptatores inter se elegerunt, decipiantur ; cum facillè contingere possit, ut quis exploratò utriusque partis jure ab una corruptus, nollet pronuntiare pro altera. *Temere, inquam ;* quia aliquando justâ causâ excusantur, quò minus arbitrium dicere teneantur ; cujusmodi sunt, si litigatores eos informaverint, *l. Sed si 9. §. 4. & l. Licet 15. vel spretâ eorum autoritate ad iudicem vel alios arbitros iverint, l. Sed si cit. §. 5. & l. vel alium 16. et si postea ad ipsos revertantur, l. Item si 17. §. 1. propter contumeliam ipsis illatam : vel, si litigantium alter cesserit bonis, *l. cit. pr.* quia his alteri in solum datis arbitrium inefficax foret : vel, si inimicitia capitales inter ipsos & litigatores, vel istorum alterum intercesserint, *l. Licet cit. vel,* si superveniat adversa valetudo, urgeat necessaria profectio, vel moles propriorum negotiorum ; vel, si novum munus publicum sit susceptum, vel alia incommoditas post arbitrium receptum incidat & impediat ejus impletionem, *l. cit. & l. Et si qua 16. ff. Rubr. cit. ubi Zoësius n. 20. & 21.**

Receptorum autem compromissariorum in arbitrio perseverantium potestas tota pendet ex ipso compromisso, *l. Non distinguemus 32. §. 15. ff. eadem Rubr. aded ;* ut istius formam officii & potestatis arbitratorum Regulam nuncupet Bruneman. *in l. Est qua cit. n. 20. capes* proinde quasi mandati terminos, tam quoad rem, super qua compromissum est, quam quoad modum in cognoscendo & laudando five arbitrio proferendo egrediens, nihil agit, *l. 1. l. Qualem 19. & ff. ibid. ut, quæ ab ipso ita gesta sunt, non*

sunt, nec consensu partium valeant ratificari & convalidari; ut in vim laudis & non tantum pacti seu conventionis sustineantur, quemadmodum aliis DD. relatis existimat Hunnius *Encyclop. p. 2. Tit. 40. cap. 6. n. 15.*

40. Porro sententiam sive Laudum arbitri, si plures sint, proferre debent, omnibus simul presentibus; cum vel uno eorum ex quacunque causa absente prolatum arbitrium non valeat: quantumvis presentes numero potiores consentiant, *l. Item si 17. §. fin.* sicut pluribus iudicibus ad causam delegatis super ea lata sententia non tenet, nisi omnes sint presentes, *l. Sicut 18. ff. Rubr. cit.* Ratio redditur *§. fin.* quia in plures fuit compromissum: & potuisset presentia ejus, qui abest, reliquos in suam sententiam pertrahere. Nisi tamen in eos compromissum esset cum clausula, *Ut uno alterove absente, reliqui nihilominus procedere valeant, l. Non distinguemus cit. §. 13.* vel absens à presentibus legitime requisitus, cessante legitimo impedimento, causæ cognitioni nollet interesse; tali enim casu reliqui presentes causam, super qua in eos compromissum est, examinare & definire liberè possent, ex Constitutione Bonifacii VIII. hac in re à Civili Jure recedentis, *c. Ut questionibus 2. in 6.* cujus dispositionem, quia de re merè temporali est, in terris temporali dominio Papæ subjectis, & extra istas in Curia tantum Ecclesiasticis observandam, cum Glossa *in c. cit. V. Lex Civilis* notant Francus *n. 5.* & Laiman *n. 3.* Imò eam, tanquam Juris correctoriam, in territorio etiam Papali & Curia Ecclesiasticis à compromissariis ad necessarios, & ad arbitratore ac iudices delegatos non extendendam, cum *cit. Franco n. 7.* rectè observat Pirrhing *ad hanc Rubric. n. 37.*

42. Compromissariis omnibus presentibus standum est sententiæ partis eorum majoris; ut, si tres compromissarii sint, sufficiat duos consentire, etiamsi tertius discordet, *§. fin. cit. & c. 1. hic;* quia generaliter, tam in comitiis quàm in curiis ac iudiciis, ad quorum normam arbitria redacta sunt, id obtinet, quod decretum est à majori parte sive suffragiorum numero majore, *c. 1. De iis, que à majori parte Capit. & l. Quod major 19. ff. Ad Municipal.* Quare, si ex tribus arbitris duo Titium condemnent in decem, & tertius duntaxat in quinque vel septem, duorum sententiæ standum est, ex decisione laudati Bonifacii VIII. *c. 1. in 6.* relata: cui

Non adversatur; quòd, cum in decem insint quinque & septem, tali casu in hunc aut illum numerum consentire videantur omnes tres; ac proinde tertii iudiciò standum videatur: sicut casu, quò aliquem unus in quindecim, alter in decem, tertius in quinque duntaxat condemnarunt, istius iudiciò standum, *c. cit. & l. Diem 27. §. 3. ff. de Recept. arbitr.* decernitur ex ratione; quòd, licet in majori dissentiant, in minori tamen summa; quia majoris pars est, omnes sint concordēs. Non, inquam, ut speciosum sit, hoc adversatur; quia ex una, priori casu in decem duo, qui major pars sunt, plenè consentiunt: ex altera verò parte, majoris partis in idem omnino plenèque consentientis iudiciò regulariter statur, *c. 1. & l. Quod major cit. Gonzalez in c. 1. cit. num. 2. in fine.* Posteriori autem casu plenè & simpliciter nullus cum altero consentit: quò casu, si omnes conveniunt secundum quid, sicut hoc casu in quinque majoris summa aliqua parte conveniunt, in id, in quo omnes conveniunt, ac proinde saltem in quinque reum in arbitrio

arbitrio condemnari, memoratus Papa voluit; partim quòd inter pares iudices ac discordes eorum sententia prævaleat, quæ favet reo, *l. Inter 38. ff. de Re judicata*, & in obscuris semper id, quod minimum est, sequamur, *l. Semper 9. ff. de R. I. partim verò; quòd; sicut quemlibet alium actum, sic etiam arbitrium ita interpretari oporteat, ut potius valeat, quam pereat, l. Quoties 12. ff. de Reb. dub. & l. Quoties 80. ff. de V. O. sicut fit, si summam minorem partem esse majoris, & propterea, qui in hanc, quodammodo etiam in illam consentire consideremus, Laiman *in c. 1. in 6.* quocum fortassis non malè quis dixerit, posteriori hòc casu ex mente Papæ deberi saltem quinque: quoad excessum autem relinqui rem indecisam, ut etiam observat Pirthing *ad hanc Rubr. n. 39.* qui etiam atque ante eum Francus *in c. 1. cit. n. 3.* & Covarruv. *Lib. 1. Var. cap. 2. n. 6.* decisioni *c. 1. & §. 3. cit.* locum esse negant in Arbitratoribus res æstimantibus: & propterea, si trium Arbitratorum in declarando rei v.g. domus pretio discordantium unus eam millenis, alter sexcentis, tertius quadringentis, æstimet, non standum iudicio postremi, sed æstimationem rejiciendam, censent.*

44. Si compromissum sit in Arbitros duos vel quatuor, iique pari utrinque numerò dissentiant, compellendi à magistratu sive iudice Ordinario sunt, ut personam tertiam, v.g. Titium, à partibus coram ipsis litigantibus designatam, vel ab ipsis arbitris ejusdem iudicis auctoritate eligendam, assumant, *l. Item 27. §. 6. in fine*: cujus tamen legis §. 5. uti etiam *c. Innotuit 12.* pro invalido habetur compromissum in duos eà conditione; ut, si discordent, tertium incertum assumant; cum in eo assumendo arbitri possint dissentire; itaque lis ad

exitum non perveniret. Ex quibus proinde §. *6. cit.* decisionibus inferunt, si personæ tertiæ electio Arbitris committi non possit ab initio, iis tamen postea dissentientibus, eam iussu & auctoritate iudicis eligi posse: quæ tamen hòc ipsò; quòd non ab ipsis partibus, sed arbitris assumatur, non verus arbiter Compromissarius, sed Consultor tantum est, vel potius ex præscripto legis assumptus litis diremptor, cujus auctoritati discrepantes debeant parere, ut cum Panorm. *in c. Innotuit cit. n. 8.* & Bartolo *in l. cit. §. Principaliter 6.* notat Laiman *in c. cit. n. 4.*

Neque obstat; quòd *c. Cum à nobis 13.* approbetur compromissum ab initio ita factum; ut ejus vel duorum ab ipso deutorum arbitrio staret, contra decisionem, *c. Innotuit cit. partim; quia in c. cit.* casu personæ ab arbitro assumendas in compromissio expressas, ac proinde non incertas fuisse, vult Gottredus *in Summa hinc n. 6.* partim verò; quia cum eò compromissum sit in unum, periculum non fuit dissensionis circa unius vel plurium aliorum assumptionem: propter quam causam compromissum factum eà conditione; ut, si discordes sint, tertium incertum assumant, *c. Innotuit cit.* reprobatur: quod Legali dispositione §. *5. cit.* adversetur, ut *hic* cum Vallenti §. *4. n. 5.* advertit Gonzalez *in c. 1. n. 19.*

Eadem arbitri unius vel plurium sententia sive Laudum proferri debet litigatorum, qui in ipsos compromissarunt, utraq; parte præsentem, *c. Ex parte 10.* ibi, *In tua præsentia partium constitutus.* Nisi, ut earum altera vel utraq; parte absente causa definiti possit, compromissò specialiter sit expressum, *l. Diem 27. §. 4. ff. de Recyt. arbitri.* Et quamvis, quòd jurisdictione careant,

careant, iudices propriè non sint, & non veram cognitionem Judicialem, sed notionem tantùm aliquam habeant: nihilominus, quia arbitria ad iudiciorum normam redacta sunt, procedere debent servatò ordine Judiciali, præviâque diligenti causâ discussione, & partibus hinc inde auditis: earumque jure probè consideratò, & quibus hoc nititur fundamentis ponderatis perspectisque, sententiam sive laudum scriptò conceptum proferre, Panormit. in c. Dilectus 6. n. 4. & Jason. in l. Necquicquam 9. §. Ubi 1. ff. de Offic. Proconsul. n. 64.

46. Denum, sicut iudex publicatâ sententiâ definitivâ Officiò suo est functus, l. Iudex 55. ff. de Re judic. sic planè etiam arbiters; ut Laudum semel publicatû revocare, corrigere & mutare nequeat, l. Qualem 19. §. 2. & l. Quia 20. ff. hic.

47. Ipsæ etiam partes ab arbitrio dicto nequeunt recedere: sed ei omnino parere debent, sive arbiter æquum sive iniquum dixerit: dummodo dixerit, quòd sibi æquum videbatur, l. Diem cit. §. 2. ff. ibid. Unde

Dubium oritur, an ergò à Laudo sive sententiâ arbitri nequeat appellari: cujus resolutionem primò intuitu ancipitem reddunt Juris textus, non obscure in utramque partem militantes; cum appellationi locum in arbitrio esse, non minùs clarè asseratur l. Arbitrio 9. ff. Qui satisdare cog. & l. fin. ff. A quibus appell. non licet: quàm negetur l. 1. c. de Recept. arbitr. ad quos textus ab antinomia vindicandos memoriâ repetenda est n. 2. tradita distinctio inter Arbitros;

48. cum, si ii Voluntarij sive Compromissarii sint, laudum sive sententiâ ab iis prolata appellationi obnoxia non sit, juxta l. 2. cit. etique consonos textus can. A iudicibus 33. & can. Si quis Episcopus 36. §.

Arbitrarii 2. q. 8. Ratio est; quia ex una, appellatio idèò introducta est; ut iniquitas & injustitia sententiæ corrigatur & emendetur, l. 1. ff. de Appellat. ex altera verò parte, compromissarii sententiâ corrigi & emendari non potest: sed eâ omnino est standum, c. Per tuas 9. c. Exposita 11. & l. Diem cit. §. 2. cum enim, qui compromisit, arbitri personam, nullâ Juris aut iudicis necessitate vel præceptò coactus, sed spontaneè & liberæ voluntatis electione approbârit, eam improbare non poterit: sed quòd iniquam elegerit, sibi debet imputare.

Accedit; quòd litigatores in arbitrum idèò compromittant, ut ejus pronuntiatione controversiæ finis imponatur, & à lite discedatur: quòd cum permissâ appellatione non fieret, in arbitrum sponte compromittentes appellationi censentur renuntiâsse, Zaccus in ff. hic n. 31. & aliorum communis apud Menoch. de Arbitr. Lib. 1. q. 70. n. 10. Si autem necessarii sive ex Juris vel Statuti præscripto, vel jussu Principis aut iudicis præceptò electi sint, ab ipsis ad eum, qui ipsorum electionem præcepit, appellari potest, secundùm l. Arbitrio, l. fin. cit. & c. Ab arbitris 11. de Offic. deleg. in 6. Ratio est partim; quia hujusmodi arbitri sunt instar iudicum, eorumque pronuntiationi propiùs accedit ad naturam sententiæ Judicialis: partim verò; quia æquum est, ut appellatio potius concedatur ad arbitros assumendos compulsis, quam iis, à quibus hi nullâ necessitate, sed sponte sunt electi, Glossa fin. in c. cit. ubi Laiman §. Contra & Barbosa n. 3.

Quantumvis autem adversus laudum sive arbitri compromissarii sententiâ definitivam, licet iniqua sit, appellationi locus non sit, observari ta-

Q 9 9 9 9 men ne-

men necessariò non debet Primò, quando dicta est, non observatà formà expressà in compromisso; cum ita dicta valida non sit, *l. 1. § l. Qualem 19. ff. de Recept. arbitr.* Secundò, quando adversatur legibus aut SS. Canonibus, v.g. si compromissarius arbitratus sit, ut pro beneficio Ecclesiastico pecunia detur, *c. Non sine 2.* ex cuius decisione ad hujusmodi, tanquam inhonesti arbitrii observantiam, partes etiam juratæ non adstringuntur. Tertiò, quando dolò malò prolata est ab arbitro, pecunià aliàve re corruptò aut sequiore aliquò affectu depravatò; cum pars hujusmodi arbitrii executionem petens doli mali exceptione valeat repelli, *l. Non distinguemus 32. cit. §. 14. § l. Arbitrorum 3. C. hic.* Quartò, quando ejus iniquitas est notoria; cum enim in omni notoria iniquitate præsumatur dolus, etiam hujusmodi arbitrii executio exceptione doli, quæ defectum appellationis supplet, poterit impediri, Panormit. *in c. Non sine cit. n. 2. & Haunold. Tom. 5. de I. & I. Tract. 1. n. 172.* Quintò, quando arbitri pronuntiatione partem enormissimè læsam apparet; quia ex tali læsione verus ac notorius dolus commissus intelligitur, ut cum Menoch. *Lib. 5. præsumpt. 3. n. 70.* & Bruneman. *in l. Si superstite 5. C. de Dolo n. 7.* statuetur *Lib. 2. tit. 14. n. 29.*

§ I. Dubium etiam est, an eadem arbitrii sententia, quoties iniqua, eàve pars graviter læsa apparet, istà petente ad arbitrium boni viri valeat reduci: Quod, quando ea homologata, ut loquuntur, sive à partibus expressè vel etiam tacitè, per decem dierum lapsum, approbata est, DD. passim & Juri conformiter negant, cum; quòd ei etiam, cum iniqua est, standum asseratur *l. Diem cit. §. 2. § l. Cum antea 5. pr. C. hic;*

tum verò; quòd compromittens quodammodo tranfigat, seque eò, quòd arbiter dixerit, statum promittat: Transactione autem semel deciam litteram instaurari, etiam enormis læsionis prætextu Jura non permittant, per tradita *Supra Tit. 36. n. 11. Zosius l. cit. n. 31. & Hunnius Encyclop. p. 2. Tit. 40. cap. 8. n. 4.* Quòd etfi Jure ita sit, eodem tamen teste *n. 5.* moderna præxi Compromissarii laudum, si iniquum, eòque partem enormiter læsam appareat, boni viri, hoc est, Ordinarii judicis arbitriò ad æqualitatem & Justitiam reduci solet.

Aliter res se habet cum Arbitramento sive sententia Arbitratorii; hujus enim, quoties iniqua, eàque pars graviter læsa apparet, ad arbitrium boni viri reductionem peti posse, ex *l. Societatem 76. V. Arbitrorum ff. Pro socio* desumitur, & *n. 12.* est dictum: idque non solum, ut quidam volunt, intra decem dies: sed usque ad triginta annos, ut ex communi & in Camera Imperiali recepta sententia docent Gaill. *Lib. 1. observat. 150. n. 2. § 3. & Hunnius cit. cap. 8. n. 5.*

Petenda autem hæc reductio est coram judice Ordinario non ipsius Arbitratoris: sed coram eo, cuius judicium, semotò arbitriò, causa fuisset definienda, sive coram judice ipsius rei, si actor ipsum convenire in iudicio voluisset, ut colligitur ex *c. Exhibita 11. § l. Quomodo 2. C. Ubi & apud quem Sc.* quia petitio reductionis provocatio quedam est ad judicem competentem, Panormit. *in c. Dilectus cit. n. 20.* Covarruv. *Lib. 2. Var. cap. 12. n. 10.* & *cit. Gaill. Observat. 49. n. 2.*

ARTICULUS V.

De Officii Arbitri Cef-
fatione.

SUMMARIUM.

55. Cessat id Arbitri morte,
56. Diuturnâ ejus absentia &c.
57. Morte compromittentium, etiam unius,
58. Mutuâ eorum consensu.
59. Arbitri recusatione,
60. Deficiente conditione & lapsu termini,
61. Compromittentium unius ab arbitrio recessu,
62. Pronuntiatione arbitri definitivâ.

55. **Q**uemadmodum Judicum præsertim delegatorum, sic & Arbitrorum Compromissariorum officium ac potestas utriusmodi finitur: &

Primò quidem, morte arbitri: & si plures sint, etiam ex ipsis unius, c. Unò 42. de Offic. deleg. quò relatum Gregorii IX. rescriptum est, Unò delegatorum vel Arbitrorum rebus humanis exemptò eorum officium expiravit: nisi aliud in delegatione vel compromisso fuisse expressum; ut scilicet transeat ad hæredes aliòve successores, vel compromissarium unò defunctò reliqui procedant, l. Diem 27. §. 1. & l. Non distinguemus 32. §. 13. ff. de Recept. arbitr. Glossa in c. cit. V. Delegatorum. Ratio est; quia in plures arbitros simpliciter assumptos compromissum censetur, ut super re controversa vel negotio arbitrium omnes simul proferant, arg. l. Duo 39. §. de Re judic.

Secundò, diuturnâ absentia arbitri, ex quacunque causa profecti ad partes remotas, diùque non redituri, arg. l. Longius 18. ff. de Judiciis, Panormit. in c. Presentata 50. de Test. & artest. n. 2. & Laiman in c. cit. n. 2. & quavis aliâ causâ impediende, quò minus arbitri in causâ procedere, eamve intra tempus partium consensu præfixum terminare possint, Molina Tract. 5. de I. & I. disp. 43. n. 1.

Tertiò, morte compromittentium utriusque, vel etiam unius tantum, c. Ex parte 10. ut adèd compromissum ad compromittentium hæredes non transeat, c. fin. & l. Diem cit. §. 1. Panormit. in c. cit. n. 9. Nisi partes pro se & hæredibus compromississent, c. cit. vel compromississet universitas; hanc enim constituentium aliquibus mortuis compromissum non solvi, cum Blanco de Compromiss. 9. 7. n. 2. & 5. rectè notat Bruneman. in l. cit. n. 8. & 9.

Quartò, mutuò consensu partium compromittentium, sicut contractus ceteri, sic etiam compromissum solvitur, l. Sed si 9. §. 5. ff. de Recept. arbitr. uti & si de re, super qua compromissum est, à partibus sit transactum, l. Non distinguemus cit. §. 5. earumve una totum jus, quod circa rem controversam habuit, alteri cesserit; cum enim ita, sicut & rei, super qua compromissum est, interitu litigium, quod circa rem fuit, cesset, etiam compromissum solius litis, quæ de ea fuit, dirimendæ causâ placitum, cessabit, Molina disp. cit. n. 4.

Quintò, reculatione arbitri, tanquam compromittentium uni meritò suspecti; propter odium capitale, affinitatem, aliâve necessitudinem cum litigantium altero supervenientem &c. l. Licet 15. ff. Rubr. cit. adèd; ut, si arbiter, ne ob

ne ob suspicionem sententiam dicat, rogatus, eam nihilominus dixerit, sententia doli exceptio valeat opponi, *l. Non distinguemus cit. §. 14. ubi Bruneman. n. 17.*

60. Sexto, deficiente conditione, sub qua fuit compromissum, *l. Litigatores 11. §. fin. Et lapsu termini, à partibus ad definiendam litem suam arbitro præfixi, nec prorogati, l. Quid tamen 21. §. 5. ff. Rubr. cit. Vallens. ad hanc Rubr. §. 7. V. Terriò & ibi Pirrhing à n. 84.*

61. Septimò, unò compromittentium ab arbitrio recedente, litemque movente coram iudice Ordinario; licet enim hoc casu recedens solvere cogatur poenam, si quæ compromisso fuit adjecta, compromissum tamen finitur; ut causa coram iudice ordinario deinceps ventulanda, & definitiva ejus pronuntiatione terminanda sit, *l. Si quis rem ff. Rubr. cit. ubi Bruneman. n. 1. cit. Pirrhing n. 95.*

Octavò, pronuntiatione definitiva super tota vel omnibus causis, super quibus in arbitrum est compromissum, *l. Qualem 19. §. 1. ff. Rubr. cit. cum ea officio suo plenè functus sit; ut sententia suæ aliquid addere vel detrachere, eam corrigere vel mutare amplius non possit saltem, si pronuntiatione sua à forma compromissi non recessit; si enim ejus pronuntiatione compromisso non congrueret, sed esset contraria, ea tanquam invalida officio suo functus dici non potest; cum, quòd nullum est, nullum habeat effectum, c. Illud 8. de Jure patronat. & l. Si se 4. §. 6. ff. de Re judic. Dixi etiam, Definitiva & Super tota vel omnibus causis; quia interlocutorie duntaxat, vel super uno casu articulo, vel super una ex pluribus causis collectivè commissis pronuntians, officio suo compromissarius non detungitur, neque arbiter definit esse, cit. Pirrhing n. 84.*

Libri I. Institutionum Canoniarum

FINIS.

